

דף הנחיות

מנהיגות בשרשרת הדורות

מה במערך?

לאחר הפסקה קצרה – לרגל חג הפסח – אנו ממשיכים בעז"ה בסדרת המנהיגות היהודית.

בקהילות ישראל נהגו לקרוא פרק מפרקי אבות בכל שבת בחודשי הקיץ.

מנהג זה מופיע בטור משמו של רב עמרם גאון ונתנו לו טעמים שונים .

- ימי ספירת העומר: ימים אלו הינם ימי-דין מתוחים. זו התקופה בה אנו נוהגים אבלות על פטירתם של שנים-עשר-אלף הזוגות, תלמידי רבי עקיבא, שנהרגו במגיפה בשל פגם במידותיהם.

ימים אלו מאופיינים בפתיחות-לב ורצון לשמוע מוסר ואורחות חיים, על מנת להימנע מתוצאות טרגיות כמו אלו שבאו על תלמידי רבי עקיבא.

- הכנה לחג השבועות: הימים שבין פסח לעצרת משמשים גם כימי הכנה לחג מתן תורה. 'דרך ארץ קדמה לתורה' ועל כל יהודי החפץ לקבל את התורה כראוי, להכין את עצמו גם במידת האיש. זו ההזדמנות לכל החפץ בכך לרומם את מידותיו ולהפוך להיות אדם ראוי ואיכותי יותר.

פרקי המוסר שכתבו רבותינו סוללים את הדרך לבניה עצמית ולרוממות אישית.

- מזג האויר: לאחר החורף הארוך והקודר, הכל מתחיל ללבלב. הצמחייה חוזרת ומתכסה בצבעים מרהיבים והעולם כולו הופך פורח ושמח.

ימים נחמדים אלו טומנים בחובם גם סיכון לא קטן. החשק הגדול לצאת ולטייל, לחוות את האביב המתחדש וליהנות מכל מה שקורה בחוץ, עלול להסיט את האדם מהתבוננות בחייו ובשאיפותיו.

מסכת אבות מספקת את הכלים לשמירה על סולם ערכים ברור של עיקר וטפל, בתוך עולם מלא בפיתויים ובריגושים.

ברצף של אמרות קצרות מספקים לנו רבותינו כלים שיסייעו לנו להפוך את העולם בו אנו חיים לעולם טוב יותר, ואת עצמנו לאנשים טובים יותר. לימוד מעמיק של דבריהם יכול להאיר לנו פינות חשוכות ולסייע לנו לפתור דילמות יומיומיות.

במצגת זו נעסוק בפרקי מנהיגות הנלמדים מהמשנה הראשונה בפרקי אבות. נעקוב אחר שרשרת מסירת התורה, נלמד על המסרים של אנשי כנסת הגדולה ונעסוק בכלים ובתובנות שמלווים את העם היהודי לאורך הדורות.

שקף מספר 2

המשנה הראשונה במסכת אבות פותחת בתיאור של שרשרת מסירת התורה:

משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סג לתורה (אבות, א, א).

בשקף זה ננתח יחד את המבנה הלשוני של המשנה:

- מדוע כתוב כי משה קיבל תורה מסיני ולא מהקדוש-ברוך-הוא?
 - האם יש הבדל בין הניסוח הקיים: 'ומסרה' לבין אם היה כתוב 'ונתנה'?
- כמו כן, עלינו להבין את הקשר בין חלקי המשנה. מדוע מסדרי המשנה צירפו במשנה אחת הן את שרשרת הדורות והן את הוראותיהם של אנשי כנסת הגדולה?

שקף מספר 3

עמדנו על כך כי ניתן דגש על קבלת התורה מהר סיני ולא רק 'מאלוקים'. מפרשי המשנה מבארים כי מעמד הר-סיני נחשב חלק יסודי ועיקרי באמנותינו.

מדוע, לדעתכם?

כיצד בחג הפסח – שחגגנו זה עתה – עובר המסר מדור לדור?

הפעשרה:

האם מעמד הר סיני באמת קרה? מאת הרב דני לביא והרב ד"ר משה רט
מאמר מורחב ומעמיק יותר ניתן למצוא בלחיצה כאן.

בבסיס היהדות נמצאת האמונה ביציאת מצרים ובמעמד הר סיני, בהם התגלה אלוקים לבני ישראל, הוציא אותם ממצרים באותות ובמופתים, הוביל אותם במדבר ונתן להם את התורה. אולם מניין לנו שאותם אירועים אכן התרחשו, ולא מדובר בסתם סיפורי אגדות?

במאמר זה נעסוק בנושא זה. שים לב, זהו מאמר מקוצר, הדברים שנכתבים כאן הם לא כל הטיעון אלא רק "טעימה" ממנו, לקריאה מורחבת עיין במאמר המלא.

נתחיל. אנו יודעים על קיומם של אירועים אלה, משום ששמענו עליהם במסורת מאבותינו. כל היהודים, בכל הגלויות, קיבלו מאבותיהם, ואבותיהם מאבותיהם לפניהם וכן הלאה, את המסורת אודות יציאת מצרים ומתן תורה, כפי שהללו מתוארים בתורה.

לכן, כדי להשיב על השאלה בה פתחנו, עלינו לברר תחילה האם, מתי ובאלו תנאים אפשר לתת אמון במסורת.

מסורת בנויה למעשה משני מרכיבים: זיכרון ואמון. הבה ננתח את המרכיבים הללו.

זיכרון הוא כלי הכרתי המאפשר לנו לדעת דברים על המציאות. לולא הזיכרון, כל מה שהיינו יודעים בכל רגע נתון, הוא אך ורק את מה שמונח לפנינו באותו רגע עצמו. ברגע שהיינו מפסיקים לראות משהו, היינו שוכחים מיד מקיומו. ומכיוון ש"רגע" הוא זמן קצר להפליא, הרי שכל המידע שלנו על כל החוויות שחווינו במשך עשרות שנות חיינו, קיים עבורנו אך ורק בזיכרון.

עכשיו, ידוע שזיכרון אינו הכלי הכי אמין בעולם. זיכרונות יכולים להשתבש, להשתנות, להיעלם ולתעתע בדרכים שונות, בעיקר כשחולף זמן רב מאז האירועים אותם הם מתעדים. אולם האם משום כך נוותר על שימוש בזיכרון?

ודאי שלא, כי בלי הכלי הזה לא נוכל לדעת דבר. עם כל חסרונותיו, זה האמצעי היחיד שלרשותנו ועלינו לעשות בו שימוש מיטבי.

המרכיב השני הוא האמון. אף אחד מאיתנו לא יכול לחקור את כל העולם וכל הזמנים בכוחות עצמו, ולכן אם אנחנו רוצים לדעת משהו, עלינו לתת אמון באנשים המעבירים לנו מידע: בהורים, במורים, במרצים, במחברי ספרי הלימוד ובעורכי ויקיפדיה. למעשה רוב המידע שברשותנו הגיע אלינו לא מכלי ראשון אלא דרך שרשרת ארוכה של מעבירים, שנתנו אמון אחד בשני.

וכמו הזכרנו, גם האמון יכול להטעות. אנשים נותנים אמון לפעמים ברמאים, שקרנים, טיפשים, חסרי ידע או סתם טועים. האם משום כך לא ניתן אמון באיש? ודאי שלא - אם נעשה זאת לא נוכל לדעת כמעט כלום, ויצא שכרנו בהפסדנו. לכן אנחנו סומכים הן על הזיכרון והן על עדויות של אנשים אמינים כברירת מחדל, ומתייחסים למה שהם מלמדים אותנו כאמת, עד שיוכח אחרת.

וכאן אנחנו מגיעים למסורת. המסורת מבטאת למעשה את שני המרכיבים הללו: הזיכרון הלאומי של העם, והאמון שכל בן נותן באביו, וכל דור בדור הקודם. וכמו הזיכרון והאמון, גם המסורת אינה אמינה במאה אחוז; אבל זה הכלי העומד לרשותנו, ובלעדיה אנו עלולים לאבד מידע חיוני על העבה, שאין לנו דרך אחרת להגיע אליו. לכן הבחירה הרציונלית היא להתייחס למסורת כאל ברירת מחדל, כאל נכונה עד שיוכח אחרת, ומי שרוצה להכחיש את המסורת - חובת ההוכחה מוטלת עליו; בדיוק כמו שאם יבוא מישהו ויטען שהזיכרונות שלכם שגויים, או שההורים שלכם שיקרו לכם ואתם מאומצים, או שאירוע היסטורי המתואר בכל ספרי ההיסטוריה לא היה ולא נברא - חובת ההוכחה מוטלת עליו.

המסורת בדבר יציאת מצרים ומעמד הר סיני היא עובדה; על קיומה אין ויכוח. היא מבטאת מסר שעם ישראל כולו, לאורך אלפי שנים, עשה מאמצים גדולים כדי להעביר לדורות הבאים. זוהי ההצדקה להאמין באירועים אלה. מי שרוצה לטעון אחרת, הוא זה שצריך להציג טיעונים המפריכים את אמינות המסורת הזו.

כעת נתייחס לכמה מהטיעונים שאכן עולים נגד המסורת היהודית:

יש הטוענים שהמסורת היהודית אינה אמינה, כי היא מתארת אירועים על טבעיים: ניסים כמו מכות מצרים, קריעת ים סוף, ירידת המן וכדומה. דברים כאלה מנוגדים למדע, ולכן לא יתכן שיתרחשו.

טיעון כזה מבטא חוסר הבנה במדע, ומכיל כשל לוגי. המדע אינו שולל כלל היתכנות של ניסים; מעצם מהותו הוא עוסק בחוקי הטבע הסדורים, ואילו הניסים מעצם מהותם מבטאים חריגה מהם. אין במדע שום דבר שאומר שלא יתכנו

חריגות מהטבע; פשוט אין לו כלים להתייחס אליהן. ממילא קיומם של ניסים אינו בלתי אפשרי מבחינה מדעית. מי שמניח שניסים הם דבר בלתי אפשרי, ומתוך כך קובע שהמסורת היהודית אינה נכונה, למעשה נכשל בכשל הלוגי של הנחת המבוקש: הוא מניח מראש שלא יתכן שהמסורת נכונה, ומסיק מכך שהמסורת אינה נכונה... לעומת זאת האדם הרציונלי ייגש לנושא עם ראש פתוח, בלי לשלול שום אפשרות, ויבין שאם אכן קיימת מסורת אמינה ומשכנעת כלפי אירועים אלה - אין סיבה לשלול אותם על הסף רק משום שהם נשמעים "מוזרים".

טענה אחרת היא שהמסורת היהודית אינה שונה ממיתוסים, אגדות וסיפורי עמים שיש לכל עם; אנשים מסוגלים להאמין בכל מיני שטויות ודברים מוזרים. אם איננו מתייחסים אליהם ברצינות, למה שנתייחס אחרת למסורת שלנו?

התשובה היא, שבניגוד לרובם המוחלט של המיתוסים הקדומים, למסורת היהודית יש כמה תכונות המצטרפות יחד ומעידות על אמינותה ההיסטורית, ועל כך שקשה להניח שניתן היה לשכנע עם שלם להאמין בה אלמלא היתה נכונה.

נפרט: סיפור יציאת מצרים ומעמד הר סיני מתאר אירוע לאומי מכונן, לא משהו שקרה אי שם בארץ רחוקה שאיש אינו יודע מתי איך ולמה הוא היה. לפי הסיפור, עם ישראל כולו נכח באותם אירועים, וסיפר עליהם לדורות שאחריו. קל לשכנע אנשים בסיפורים מפוברקים שקרו כביכול לאדם בודד או קבוצה קטנה שאין לשומעים קשר ישיר אליהם; קשה הרבה יותר לשכנע עם שלם שאבות אבותיו היו עדים כולם לאירועים מסוימים שלא קרו באמת - שכן התגובה המתבקשת מצדם תהיה: אם זה נכון, למה לא שמענו על זה קודם? למה אבותינו לא סיפרו לנו על כך? האם משהו היה מאמין לסיפור לפיו מדינת ישראל קמה לאחר שבני ישראל היו משועבדים באמריקה, ובן גוריון הביא על האמריקאים עשר מכות, קרע את האוקיינוס והוביל את עם ישראל לארץ ישראל, שם התגלה להם הרצל מן השמיים בקולות וברקים ונתן להם את חוקת המדינה? ודאי שלא. כולם היו מניחים בצדק, שאילו זה היה נכון, היינו אמורים לשמוע על כך קודם. לכן אם אנו רואים עם שלם שמאמין לסיפור יציאת מצרים ומתן תורה, מעיד הדבר על כך שהאירועים אכן קרו.

שנית, אותם אירועים לא מתארים סתם נס, כישוף או הוקוס-פוקוס מרשים, אלא תהליכים ניסיים ממושכים שהביסו מעצמה חזקה כמו מצרים, על כל צבאה וחרטומיה, קרעו ים לשניים, האכילו עם שלם במדבר ארבעים שנה, והובילו אותו לארץ המובטחת. אלו דברים שאי אפשר לבצע באחיזת עיניים או אשליה - שלא כמו רוב סיפורי הניסים של עמים אחרים, שנמשכו זמן קצר והשפעתם על המציאות היתה מעטה. ואכן, לא נמצא אף סיפור דומה לזה בסיפורי המיתוסים והדתות של עמים אחרים. יש סיפורי שמתארים אירועי ניסים והתגלות, אבל

אין עוד סיפור על אל שהתגלה לעם שלם, הוציא אותם באותות ובמופתים מידי משעבדיהם, והנהיג אותם בניסים גלויים במשך ארבעים שנה במדבר; סיפור שגם מפרט במדויק את התאריכים, השמות, המספרים וכל הפרטים של האירועים, ואינו מסתפק בתיאור כללי בנוסח "היה היה פעם". אילו ניתן היה לפברק סיפורים כאלה ולשכנע אנשים להאמין בהם, למה סיפור המסורת היהודית הוא כה חריג? למה אין עוד המון סיפורים כאלה ברחבי העולם? למה הכוהנים או המלכים של עמים אחרים לא המציאו סיפורים כאלה כדי למשול בבני עמם? הסיבה היא פשוטה: אפשר לשכנע אנשים בהרבה דברים - אבל לא בסיפור כזה, אלא אם כן הוא אכן קרה.

כמו כן, סיפורה של המסורת היהודית שונה וחריג על רקע סיפורים אחרים מאותה תקופה. כל העמים בעולם העתיק עבדו פנתיאונים של אלילים רבים, שצורותיהם הוצגו בפסלים וציורים; התורה לעומת זאת מצווה על פולחן של אל אחד, שאסור לעשות לו פסל וכל תמונה, אוסרת באיסור חמור כל פולחן לאל אחר ואף מצווה לבער את הללו. למה שבני ישראל ימציאו לעצמם סיפור כה חריג ושונה, שרק מסבך אותם עם שכניהם, אלמלא היה הוא אכן מבוסס על התגלות אמיתית? זאת ועוד: כל העמים האחרים פיארו את נצחונותיהם והישגיהם, והשתדלו למחוק את כישלונותיהם, ואילו התורה לעומת זאת מציגה את עם ישראל באור שלילי ביותר: החל ממוצאם כעם של עבדים, דרך פירות העבירות, החטאים והכישלונות הרבים שלהם, כולל של גדולי האומה, ועד לתחזית פסימית לגבי עתידו של העם. איזה עם ימציא לעצמו סיפור רקע כה בלתי-מחמיא, אלמלא היו הדברים נכונים?

התורה עצמה מציבה את ייחודה של ההתגלות הזו כמבחן לאמיתותה (דברים ה, לב-לד):

"כִּי שָׁאֵל נָא לַיָּמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קֵצֵה הַשָּׁמַיִם הִנֵּהיָה כְּדָבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כָּמֹהוּ. הַשָּׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֶתָּה וַיְחִי. לֵד אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמִסֹּת בְּאִתּוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבְזִרְע נְטִיָּה וּבְמוֹרָאִים גְּדֻלִּים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם הִ' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ".

כל הסבר טבעי שיינתן לקיומה של המסורת היהודית, יצטרך להשיב על השאלה מדוע אם כן היא חריגה כל כך. אירועים טבעיים ותהליכים טבעיים נוטים לחזור על עצמם. אם אנחנו מוצאים אירוע חריג וחד פעמי, הדבר מחזק את הטענה שמה שעומד מאחוריו הוא לא נסיבות טבעיות אלא על-טבעיות, כפי שאכן

טוענת המסורת.

לסיכום: היהדות מבוססת על המסורת בדבר יציאת מצרים ומעמד הר סיני. כפי שראינו, מסורות מבטאות את הזיכרון הלאומי והאמון באבותינו - שני כלי הכרה בסיסיים שבלעדיהם אי אפשר לדעת דבר על המציאות. לכן, ברירת המחדל היא לתת אמון במסורת עד שיוכח אחרת. המסורת היהודית חריגה בהשוואה למיתוסים וסיפורים אחרים, בכך שהיא מתארת אירוע לאומי מכונן שהתרחש לפני עם שלם, נמשך שנים רבות תוך שהוא משנה את פני המציאות, נחשב לחריג על רקע תקופתו, והועבר ישירות לאורך הדורות דרך אותו העם עצמו עד לימינו.

יש כמובן עוד הרבה שאלות שניתן לשאול, אבל די בדברים הללו כדי להראות למה האמונה במסורת היהודית היא הבחירה המתבקשת והרציונלית.

שקף מספר 4

בשקף זה נביט אל שרשרת מסירת התורה.

משה רבינו מוגדר כיאיש האלוקים! אדם טהור, קדוש ומרומם. הוא מקבל את התורה מן השמיים ומנהיג את העם באמצעות ניסים שמיימיים והתנהלות על-טבעית. מסירת התורה אל יהושע מסמלת את המעבר בין תורת-שמיים לתורת-חיים. אותה התורה בדיוק נמסרת ליהושע, אך ההנהגה עוברת להנהגה טבעית. העם נכנס לארץ המובטחת אך כובש אותה באמצעים טבעיים, מתחיל לגדל אוכל ולנהל כלכלה טבעית ורגילה - על פי חוקי והוראות התורה.

המבט אל שני הדורות הבאים - הזקנים והנביאים, משלב גם הוא את חיי הגשם על פי חיי הרוח. הזקנים 'זה-קנה-חכמה' רוכשים את חכמת חייהם מתוך התנסות ומתוך למידה ארצית ואילו הנביאים רואים את החזון הכללי ואת הראיה האלוהית השלמה.

תורת ישראל עוברת לעם ישראל בצורה המזכירה כל העת כי הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. התורה היא שמיימית ומתקיימת בארץ. איש ארצי שחי על פי חוקי התורה מתרומם ומתעלה כלשונו של החזון-א"י"ש באחת מאגרותיו: **האיש הזוכה לידיעת התורה**

חי בין אנשים ונדמה כבן אדם, אבל באמת הוא מלאך החי עם בני תמותה, חי חיי אצילות – מרומם על כל תהילה.

שקף מספר 5

לאחר שלמדנו אודות שרשרת מסירת התורה, הגיעה העת להכיר את הדור האחרון לפני הגלות, 'אנשי כנסת הגדולה':

כנסת הגדולה היתה בית דינו של עזרא הסופר, ששימש כמוסד העליון של חכמי ישראל מימי עזרא ונחמיה ועד אמצע כהונת שמעון הצדיק (משנת ג'תי"ג ועד לכל המאוחר שנות ג'ת"ס). הם תפקדו כהנהגה רוחנית, מחוקקים וסדרי ועורכי אחרוני ספרי התנ"ך ומסדרי התפילות.

עיקר תפקידם של אנשי כנסת-הגדולה היה לרכז את דבר השם ולהתאימו למצב החדש שבו אין נבואה. דהיינו - המצב שבו אין יותר מי שבכוחו להתאים וללמד כל דור ודור לפי ענינו, אלא עם שלם יוכל לנהוג מעתה בדרך של קבע, אחידה ורציפה.

אנשי כנסת-הגדולה עשו פעולה זו באמצעות התקנות והסייגים שחידשו והוסיפו, ולפיכך הם הפרק האחרון בשלשלת מסירת התורה המופיעה במשנה, שלשלת שנהפכה לקבועה ואחידה לכל העם ולכל דור.

שקף מספר 6

"אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו עטרה ליושנה. אתא (בא) משה אמר 'האל הגדול הגבור והנורא'.

אתא ירמיה ואמר "נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו?" לא אמר נורא.

אתא דניאל אמר "נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו?" לא אמר גיבור.

אתו אינהו (הגיעו הם - אנשי כנסת הגדולה - ואמרו) ואמרו: "אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך

אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות" (יומא סט, ב).

אנשי כנסת הגדולה היו הראשונים להכיר בכך שיש מערכת מיוחדת של קשר בין השיי"ת לעם ישראל, דווקא מתוך הגלות. ירמיהו ודניאל ראו את סילוק השכינה, את התהליך שהעם עובר ומתרחק מימות הגילוי והארת הפנים והאמינו שתם עידן. אין יותר גילוי בהיר של גבורה ונוראות ה'.

אנשי כנסת הגדולה זיהו שדווקא בתוך החושך מתגלה האור הגדול. דווקא מתוך השבר הלאומי יכול העם להתפתח, לגדול ולהתרחב.

הפרק הראשון ב'פרקי-אבות' משרטט קווים לדמותה של אומה יהודית עצמאית. אומה שצריכה לסמוך על ההון האנושי שלה בשביל להמשיך את המסורת, על מנת להמשיך לצעוד בדרכה

שקף מספר 7

החלק השני של המשנה עוסק במסרים אותם העבירו חכמי ישראל:

הם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: הָיוּ מִתּוֹנִים בְּדִין, וְהִעֲמִידוּ תַלְמִידִים הֶרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סֵיג לַתּוֹרָה

וכן נמסר הלימודים הללו מנביא לנביא, עד חגי, זכריה ומלאכי, שהיו סוף הנביאים והתחלת אנשי כנסת הגדולה, הן מאה ועשרים גדולי הדור, וביניהן כמה נביאים, שעלו מהגולה עם עזרא, שראו שהנבואה פוסקת ואין גודר גדר ועומד בפרץ, לכן תיקנו תקנות הרבה וסייגים הרבה לשמירת התורה (תפארת ישראל - אבות א).

אנשי כנסת הגדולה התוו את הדרך לעם-ישראל בגלות. הם, שהיוו את דור התפר שבין מסרים ישירים מהקב"ה באמצעות נביאיו לבין תקופת הגלות בה אנו חיים עד עצם היום הזה, תקופה בה אנו צריכים 'להסתדר לבדי' על פי הדרך המסורה לנו מדור לדור.

שלושה יסודות לעם

הם אמרו שלשה דברים: הן מתנים בדיון, והעמידו תלמידים הרבה, וישו סג' לתורה

וכן נמסר הלימודים הללו מנביא לנביא, עד חגי, זכריה ומלאכי, שהיו סופי הנביאים והתחלת אנשי כנסת הגדולה, הן מאה ועשרים גדולי הדור, ובעיקר כמה נביאים, שעלו מהגולה עם עזרא, שראו שהבנואה מוסקת ואין עוד דור ועומד במדבר, לכן תיקנו תקנות הרבה וסייעים הרבה לשמירת התורה (תפארת ישראל - אבת א).

שאלה לדיון
 כיצד שיתופיות יכולה להיות ממשית ביום זה?
 ד"ר חיים

שקף מספר 8

התורה נותנת דגש מיוחד על עשיית משפט צודק, על פי חוקי התורה שנתנו מהצדק ומהאמת האבסולוטית. "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך" (מיכה, ו, ח). הדבר הראשון שאלוקים דורש מכולנו הינו עשיית משפט צדק. להיזהר שמה שנמצא אצלנו מגיע לנו ואמור להיות שלנו, ומה שלא - לא. הדיינים העמלים לברר את הצדק והיושר מצווים שלא להיחפז. עליהם לדון בשום שכל ובהתבוננות, ואף לאחר שנראה להם כי הגיעו לעצור, צריכים לעצור, "לישון על זה לילה", ורק אחר כך אחרי עיון מעמיק, לפסוק.

מלבד ההתייחסות לדיינים היושבים על כס המשפט, למדו המפרשים (תפא"י ועוד) כי משנה זו מתייחסת לכל אדם באופן פרטי. החלטות צריכות להתקבל ביישוב הדעת, לאחר בחינת הפרטים כולם ותוך שימת לב לכל התוצאות האפשריות. כל אדם הוא דיין לעצמו, וכל אחד מצווה להיות מתון בכל דיון מחדש.

ומיהו דיון?

"הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד ובצנע לכת עם אלהיך" (מיכה, ו, ח).

הדבר הראשון שאלוקים דורש מכולנו הינו עשיית משפט צדק, להיזהר שמה שנמצא אצלנו מגיע לנו ואמור להיות שלנו, ומה שלא - לא. הדיינים העמלים לברר את הצדק והיושר מצווים שלא להיחפז. עליהם לדון בשום שכל ובהתבוננות, ואף לאחר שנראה להם כי הגיעו לעצור, צריכים לעצור, "לישון על זה לילה", ורק אחר כך, אחרי עיון מעמיק, לפסוק.

מלבד ההתייחסות לדיינים היושבים על כס המשפט, למדו המפרשים (תפארת ישראל ועוד) כי משנה זו מתייחסת לכל אדם באופן פרטי. החלטות צריכות להתקבל ביישוב הדעת, לאחר בחינת הפרטים כולם ותוך שימת לב לכל התוצאות האפשריות. כל אדם הוא דיין לעצמו, וכל אחד מצווה להיות מתון בכל דיון מחדש.

שקף מספר 9

ההוראה הנוספת אותה מנחילים אנשי כנסת הגדולה היא 'העמידו תלמידים הרבה', התלמידים הינם שגרירים של המשך מסירת התורה. כל אחד שיודע ומכיר את התורה שבעל פה מחויב לדאוג להמשך הפצתה ולהעבירה הלאה בהדרכה פרטנית של רב ותלמיד.

הראשונים מסמיכים על משנה זו את מאמר שלמה "בבוקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידך" (קהלת, יא, ו), כפי שלמדו זאת חכמים (יבמות סב, ב) גם אדם שהעמיד תלמידים בצעירותו אינו יכול לנוח ולומר עשיתי די, עליו להמשיך ולטרוח במסירת התורה הלאה. איש אינו יודע מי מתלמידיו יצליח להעביר את התורה כראוי, ועליו לדאוג לכך שיהיו כמה שיותר תלמידים כאלו.

באבות דרבי נתן אנו לומדים על מחלוקת מרתקת בין בית שמאי ובין בית הלל בנושא זה:

בית שמאי אומרים: אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיה. ובית הלל אומרים: לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים (אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק ג)

בית שמאי מעמידים תנאי בסיס לתלמידים. רק מי שמתאים, בסבירות גבוהה, להיות חלק מהיאליטה התורנית ראוי להיות תלמיד. בית הלל חולקים ואומרים שאין תנאי בסיס המתייחס לגזע או לשורשים. את התורה יש ללמד לכמה שיותר תלמידים. אדרבה, 'המאור שבה' – מחזירן למוטב' (איכה רבה, פתיחתא ב).

הלכה נפסקה במשנתנו כדברי בית הלל. מוטלת עלינו החובה להעביר את דעתנו והשקפותינו הלאה, לכמה שיותר אנשים. גם כאן, כמו בהוראה הקודמת, דברי חכמים אינם פונים דווקא לראשי-ישיבות ולפוסקי-הלכה מפורסמים. דברי חז"ל פונים לכל אחד ואחד מאיתנו. כולנו מעמידים-תלמידים, במשפחות שלנו, בקהילות שלנו ובכל מקום בו רואים אותנו ואנו יכולים לתת דוגמה אישית.

כל אחד מאיתנו נקרא להעמיד תלמידים הרבה, לדאוג שאורחות חייו וערכיו יהוו מודל לחיקוי לכל סובביו ומכריו.

למי להעביר את המסר?

בית שמאי אומרים: אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר. ובית הלל אומרים: לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה. ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים (אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק ג)

שקף מספר 10

המסר השלישי והחותם את משנה א' הוא: עשו סייג לתורה.

כאשר מוסרי התורה, חכמי כל דור ודור, מרגישים שיש צורך לתקן דברים נוספים על מנת לשמר את הוראות התורה כתקנתם, מחויבים הם לגדור ולתקן כדי לוודא את המשך המסירה כתקנה. התורה אקטואלית ומחייבת את כל הדורות במידה שווה, והאחריות המוטלת לפתחי החכמים היא לוודא את קיומה תמיד.

כדוגמה ניקח את ה'מוקצה' בשבת, הדוגמה הקלאסית והמוכרת לסייגי חכמים. מן התורה אין איסור לגעת בחפץ המשמש לפעולה האסורה בשבת.

אבל, חכמים ראו שהתחככות עם חפצים כאלה עלולה להוביל אנשים להשתמש בהם מחוסר שימת לב. כיון שכך הוסיפו חכמינו איסור נוסף: איסור מוקצה בשבת. איסור זה מונע משומרי השבת את ההתקרבות לחפצים ששימוש בהם אסור בשבת מהתורה. סייג זה מרחיק אותנו מהאפשרות לחלל חלילה את השבת ומוודא שלא נעבור על חוקי התורה. כך יש עוד רבות,

וכפי שאומר הקב"ה לדורות "עשו משמרת למשמרת".

גם הוראה זו, כקודמותיה, פונה גם לאיש הפרטי. כל אחד מאיתנו מכיר את חולשותיו ואת המקומות המועדים אצלו לנפילה. 'עשו סייג' קוראים לנו חכמים. זהו את נקודות התורפה ותכננו מראש כיצד לא להיכנס למקומות שהיציאה מהם בשלום אינה בטוחה.

שקף מספר 11

תהליך העברת רעיון חדש מעולם הרעיונות הרוחניים, שלב היצירה, ועד לרגע מימושו והעברתו בצורה מסודרת לעולם המעשה לציבור הרחב, מורכב גם הוא מחמשה חלקים המקבילים לחמשת מקבלי ומוסרי התורה. כשלב ראשון, על האדם להתמקד בחלק הרעיוני המופשט, ולבנות אותו בפני עצמו, ללא ניסיון חיבור לחלק המעשי. רק בשלב הבא עליו לבחור מימוש מעשי אחד, כיפילוט'י ניסיוני, כלומר כדוגמה שתעזור לו לצייר ולשכלל את הרעיון. בשלב זה כבר מוכן הרעיון להמשיך בדרכו ולהתמודד עם ניסיון חיים, קרי עם החלק החכם של החיים המעשיים. אם שלב זה הוכתר בהצלחה, הרי שניתן האישור הסופי שהרעיון נכון גם מבחינה מעשית. אולם בטרם מתקדמים הלאה יש לעבור את שלב 'הנביאים', קרי: היכולת לחזות האם וכיצד ישתלב הרעיון החדש במצבים שונים ובאידיאלים של כל דור ודור. שלב זה הוא כעין 'אימות' ההרמוניה שבין רעיון למעשה, והוא המהווה הוכחה לתקפותו של הרעיון, לאמתותו ולהתאמתו. רק לאחר מכן ניתן האות לעבור אל הסידור המעשי הקבוע.

דיאלקטיקה תהליכית זו רצה רבי יהודה הנשיא ללמדנו, בהביאו בראש המסכת את שלשלת מסירת התורה, ובכך להורות על התהליך שצריך לעבור כל רעיון וכל חידוש בתורה בכל דור. אין כאן רק מסר נכון בפני עצמו, אלא זהו השורש לכל מסכת 'אבות', קרי הוראות ההנהגה הראשונות והבסיסיות לאנושות כולה. כל המימרות שלהלן, יוצגו בתבנית מעשית ומציאותית, כדוגמה ליישומן של רעיון אידאי. הדוגמא תפקידה להמחיש ולהעביר את הרעיון בצורה מדויקת אך לא לצמצמו.

כהמשך למאמר זה אמרו אנשי כנסת הגדולה שלושה דברים, הבנויים כולם על רעיון זהה: יש צורך לבנות תחילה את הרעיון ב'יתנאי מעבדה', בלי לערב בו עדיין חלק מעשי, ולדעת שהתיאום ביניהם זו מלאכה בפני עצמה, שאינה יכולה להיעשות בצורה מהירה וכללית, או על ידי אנשים מועטים. אלא יש צורך במבט מגוון ובדעות מגוונות בשביל לגבש דעה נכונה. ולכן אמרו שלושה דברים: הוו מתונים בדין, ופירש רש"י: "שלא תשוו בין דין לדין", אלא בכל מקרה יש לדון לגופו ולהתאים את ההלכה אל המציאות הספציפית. העמידו תלמידים הרבה: יש צורך

בתלמידים רבים, שרק על ידי הרבים מתקבל מגוון של דעות והתנסויות שיכללו: רעיונות מופשטים, רעיונות מבוצעים, רעיונות נבואיים, ורעיונות מעשיים. לבסוף אמרו עשו סייג לתורה, משום שכדי שהריבוי יביא תועלת ולא נזק, יש צורך במשמעת חזקה ובמסגרת ברורה, שתכיל בקרבה את הדרכים השונות.

נמצא אפוא כי משנת שלשלת התורה ראויה להיות הקדמה למסכת זו, שכולה הוראות כיצד להביא רעיונות לידי ביטוי מעשה בתחום המוסר האנושי. מובן גם מדוע דברי אנשי כנסת הגדולה הם המשרך ישיר להקדמה זו, ומהו החידוש המיוחד שבכל מימרה מדבריהם, שאינה אלא כללים ויאבותי כיצד יש ללמוד ולהבין מסכת אבות זו, מרעיון למעשה, מן האידיאל אל הביצוע (מתוך אתר 'דעת').

ק"ף כריא וטוב!

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

© כל הזכויות שמורות ל'אחים לנפש'